
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЯК ТРАСНАЦІОНАЛЬНА НАУКА

Микола КОЗЮБРА,
професор кафедри загальнотеоретичного
правознавства та публічного права
Національного університету “Києво-Могилянська академія”,
суддя Конституційного Суду України у відставці,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Конституція, конституціоналізм, конституційне право – поняття, якими доволі часто оперував у своїх публічних виступах і публікаціях В.Мусіяка. І це цілком логічно. Незважаючи на відмінності в історії їх становлення та розвитку, а також у змісті, ці поняття тісно пов’язані між собою.

Поняття “конституціоналізм”, як відомо, походить від латинського слова “*constitutio*” – “конституція”. Проте, на відміну від цього слова, яке вживалося ще у творах античних мислителів, текстах і навіть назвах офіційних документів політичного та нормативного характеру Стародавньої Греції і Стародавнього Риму, увійшло в обіг лише в кінці XVIII ст. - на початку XIX ст. Ще пізніше склалося як самостійна сфера нормативного регулювання та галузь знань – конституційне право.

Попри різну історію, сьогодні поняття “конституціоналізм”, “конституція” і “конституційне право” є невіддільними одне від одного.

Конституції (в сучасному її розумінні) конституційне право зобов’язане своєю назвою, носить її титул. Вона становить серцевину як самого конституційного права, так і національної юридичної системи загалом.

Конституціоналізм, хоч і не є безпосередньо похідним від конституції держави, як вважають деякі конституціоналісти, маючи тривалу історію розвитку, проте в сучасних умовах неможливий без конституції, яка становить його обов'язковий атрибут.

Конституціоналізм – це, по суті, доктринальна основа, фундамент, на якому базується як сама конституція, так і наука конституційного права. Його прояви в сучасному світі є доволі різноманітними, що дає підстави багатьом конституціоналістам класифікувати конституціоналізм на відповідні типи або моделі. Критерії, що використовуються для такої класифікації, різні – від доктринальних особливостей до специфічних ознак тієї чи іншої моделі – особливостей розподілу влади та форми державного правління, ступеня суверенітету парламенту, наявності чи відсутності кодифікованої конституції та судового конституційного контролю, ролі судової влади у правотворчості, в т.ч. розвитку конституції, моделі конституційної юстиції тощо. Залежно від цих критеріїв різні автори виділяють різну кількість моделей (типів) конституціоналізму – західноєвропейську та американську¹, інші називають три “реально існуючі моделі” – американську, британську (вестмінстерську) та європейську², ще інші, поряд з названими моделями, виокремлюють як відносно самостійні такі його різновиди як ісламський, латиноамериканський, далекосхідний, традиційний, перехідний конституціоналізм тощо³.

Не заперечуючи багатоманітності проявів конституціоналізму в різних державах, правових сім'ях і цивілізаціях, разом з тим навряд чи є підстави для різкого розмежування доктринальних засад конституціоналізму та конструювання на цій основі його відповідних типів.

Конституціоналізм як доктрина і явище політико-правового життя сформувався на ґрунті ліберальної ідеології і відповідних їй цінностей – людської гідності, невідчужуваних прав людини, справедливості, юридичної рівності, розподілу влади, верховенства права (правової держави), справедливого та неупередженого правосуддя та ін. У цьому плані помітних відмінностей в ідеології, на якій базується американський, англійський, європейський (французький і німецький) конституціоналізм, не існує. В їх основі знаходяться одні й ті ж євроатлантичні ліберальні цінності, хоча окремі акценти в ранжуванні (і сповідуванні) цих цінностей в американському, англійському чи континентально-європейському різновидах конституціоналізму (в т.ч.

¹ Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм. Монографія, Київ, 2010р., с.8.

² Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно – аксіологічний аналіз. Монографія, Харків, 2018р., с.10, 12-30.

³ Савчин М. Конституціоналізм і природа конституції, 2009р., с.29-69.

французькому та німецькому) розміщені по-різному, що обумовлено історичними особливостями становлення конституціоналізму в цих країнах.

Ці акценти стосуються зокрема співвідношення людської гідності і свободи людини, обсягу позитивних зобов'язань держави в захисті прав людини, ступеня жорсткості (гнучкості) розподілу влади, особливостей судового конституційного контролю, відносин між національним і міжнародним правом тощо. Проте, *по-перше*, вказані акценти не виходять за межі засадничих положень конституціоналізму, а *по-друге*, вони (або ж принаймні частина з них) багато в чому залежать від загальних тенденцій розвитку конституціоналізму у світі, тобто є не статичними, а є динамічними.

Попри те, що доктринальне формування конституціоналізму здійснювалося на основі європейської (західної) традиції та притаманних їй цінностей, нині провідні складові – цінності конституціоналізму поступово набувають загальносоціального, універсального характеру, тобто стають надбанням усього людства. При цьому, на відміну від попередніх історичних епох, коли домінував європоцентризм як нібито єдино правильний, магістральний шлях розвитку людства та західні цінності нав'язувалися іншим народам, особливо колишнім колоніям, шляхом тиску або й прямого примусу, сьогодні європоцентризм як явище відходить у минуле. Необхідність врятування цивілізаційних, правосімейних і національних особливостей і, висловлюючись словами сучасного американського вченого Л.Генкіна, “певного конституційного маневру” для їх забезпечення нині, як правило, визнається не тільки в теорії, але й дотримується на практиці.

У світі дедалі більше усвідомлюють, що за всієї різноманітності культур, традицій, політичних і правових систем окремих країн, регіонів і континентів, яка безперечно зберігатиметься й надалі, подолання глобальних проблем і викликів, що з'явилися останніми десятиліттями, вимагає певного консенсусу щодо базових, універсальних цінностей, що зрештою знаходить своє відбиття у спільних концептуальних підходах і напрямках (сферах), принципах і інститутах конституціоналізму.

Як свідчить практика багатьох країн (не лише європейських і північно-американських), у конституційному регулюванні (на інституціональному, нормативному його рівні) відбуваються процеси взаємовпливу, своєрідної конвергенції, тобто зближення конституційних засад, сфер регулювання інститутів та їх втілення у конституціях, інших конституційно-правових

актах. З одного боку, до текстів конституцій більшості держав світу проникають цінності, традиційно притаманні конституціям країн Заходу – положення про права людини, розподіл влади, засоби і способи її обмеження тощо.

Навіть у сакралізованих мусульманських країнах з їх релігійними правовими системами, де позиції ісламу традиційно домінували в організації суспільного, в т.ч. політичного життя, нині спостерігаються процеси секуляризації⁴, зокрема й через впровадження у національні конституції цінностей конституціоналізму, трансплантованих переважно з європейських конституцій. І хоча відносини між принципами конституціоналізму та ісламом, зокрема шаріатом, залишаються доволі складними, антагонізм між ними поступово відходить у минуле, поступаючись місцем взаємодоповнюваності (*complementarity*) один одного⁵. Інтенсивність і ступінь послідовності цих процесів у різних мусульманських країнах істотно різняться. В одних з них (наприклад, в Ірані та Пакистані) іслам (шаріат) продовжує досить активно впливати як на тексти національних конституцій, так і практику їх застосування; в інших (наприклад, у Нігерії) помітне прагнення до відокремлення релігії від держави та обмеження застосування шаріату конституцією⁶, що, очевидно, значною мірою можна пояснити “поліконфесійністю” цієї країни; у ще інших (наприклад, у Туреччині) можна спостерігати демонстративні прояви сумісності ісламу, демократії та секуляризму⁷.

Дедалі частіше в конституціях мусульманських (ісламських) країн закріплюються положення, присвячені правам людини, місцю міжнародних договорів про права людини в національній правовій системі, принципу розподілу влади⁸, інституту судового контролю за дотриманням конституції (конституційного контролю)⁹ та ін. Конституція Єгипту 2014р., наприклад, хоч і підтверджує вірність принципам шаріату (Преамбула, ст.1, 2, 3), проте закріплює низку положень, які беззаперечно є надбанням конституціоналізму: належність суверенітету винятково народу, який є джерелом влади, охороняє національну єдність, оснований на принципах рівності, справедливості та рівних можливостей громадян (ст.4 Конституції Єгипту); політичну та партійну багатоманітність, мирну передачу влади, розподіл і баланс влади,

⁴ Grote R., Röder T. Constitutionalism in Islamic Countries: between Upheaval and Continuity. – Oxford Scholarship Online, April 2015.

⁵ Там само, р.77-88.

⁶ Там само, р.147-200.

⁷ Там само, р.135-146.

⁸ Там само, р.321-470.

⁹ Там само, р.221-320.

її підзвітність народу, поваги до прав і свобод людини (ст.5 Конституції Єгипту) тощо. Цінності конституціоналізму поступово проникають також в інші країни, зокрема ті, що, за поширеною класифікацією, досі відносять до “соціалістичних”, які, як правило, вважаються несумісними з конституціоналізмом.

У розвитку Китайської Народної Республіки та її правової системи, наприклад, після 1978р. спостерігається очевидний відхід від правової системи радянського зразка та їх суттєва модернізація і “вестернізація”. Це знаходить свій прояв також у сприйнятті системи сучасних принципів права, зокрема одного з основних – принципу верховенства права, який китайською мовою передається термінами “фа чжи” та “іфачжигу”, що уперше були закріплені в тексті ст.5 Конституції КНР 1982р. в редакції 1999р.¹⁰ Істотних змін зазнали також ряд інших принципів у публічно-правовій сфері КНР. І хоча їх зміст не є цілком ідентичним західним аналогам і має “китайську специфіку”, не помічати цих загальноцивілізаційних тенденцій конституціоналізму не можна.

Його поширення на інші цивілізації і народи є наслідком розширення діалогу між різними країнами, їх політичними і правовими системами, зокрема у сфері основ побудови суспільства та держави, визнання і гарантування прав і свобод людини тощо. Цим процесам сприяють такі фактори як глобалізаційні та інтеграційні трансформації, що відбуваються в сучасному світі; розширення інформаційних каналів спілкування, вплив міжнародного права, особливо міжнародно-правових документів у сфері прав людини, демократії, забезпечення верховенства права; рішення національних судів, які дедалі активніше звертаються до досвіду міжнародних судів і судів інших держав під час вирішення подібних справ тощо.

З іншого боку, у конституціях західних держав дедалі частіше з’являються положення, характерні для конституцій інших правових сімей – принципи соціальної солідарності та соціальної справедливості в розподілі соціальних благ, поєднання індивідуальних (традиційних для Заходу) інтересів з колективними та публічними, елементи регулювання ринкової економіки та ін. При цьому цінності конституціоналізму значною мірою втрачають своє вихідне (первинне) ліберальне забарвлення. Зовсім не тому, що “лібералізм сьогодні вмирає”, як вважають деякі діячі російської культури¹¹, а тому, що ідеологічні витoki прав людини, свободи, демократії і

¹⁰ Чан Бін Лінь. Принципи права Китайської Народної Республіки. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к.ю.н.: спеціальність 12.00.01 (Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень), Одеса, 2017р., с.4, 8, 9-10.

¹¹ Газета “День”, 21-22 вересня 2018р.

верховенства права перестають бути визначальними в сучасному світі. Вони дедалі більше набувають характеру загальнолюдських цінностей, незалежних від сповідуваної ідеології.

Дедалі помітнішим стає зближення сфер конституційного регулювання, його принципів та інститутів, понятійного апарату. У результаті конституції різних країн світу стають дедалі більш схожими (однорідними) як за основними принципами і структурою, так і, певною мірою, за змістом. **У сучасному світі майже не існує текстів конституцій, які б повністю нехтували надбаннями людства у сфері конституціоналізму.** Цього, як правило, не наважуються робити навіть диктаторські режими заради створення видимості своєї респектабельності.

Цілковите ігнорування здобутків людської цивілізації у сфері конституціоналізму неминуче призводить до ізоляції таких режимів, а зрештою – до їх політичного банкрутства. Тому характерною рисою сучасних авторитарних режимів є не стільки наявність відверто антидемократичних конституцій (а точніше їх текстів), скільки їх фіктивність, тобто суттєве розходження між проголошеними в конституції положеннями та реальною практикою їх реалізації.

Можна стверджувати, що на доктринальному рівні, який продовжує еволюціонувати, наповнюючись спільними конституційними здобутками різних країн, та інституціональному, нормативно-конституційному рівні магістральний шлях розвитку конституціоналізму, як і людства загалом, простежується доволі чітко. З огляду на це, заперечувати тенденцію до його універсалізації підстав немає.

Універсалізація сфер, засад, інститутів конституційного регулювання, звісно, не веде до їх повної уніфікації. У текстах конституцій всіх країн безсумнівно зберігаються свої “родзинки”, пов’язані з історією державотворення, національними традиціями і цінностями тощо, які все ж не можна вважати визначальними. Шукати, навіть з благородною метою, власний, унікальний шлях конституційного розвитку, до чого інколи закликають деякі вітчизняні політики, в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, які стають дедалі помітнішими в сучасному світі, це шлях до того ж ізоляціонізму, який зрештою призводить до катастрофічних для держави наслідків.

Набагато складнішою є ситуація з практичним, функціональним рівнем конституціоналізму. Як підтверджує конституційний досвід переважної більшості країн, ідеали і принципи конституціоналізму, як і відповідні конституційні положення, накладаються на конкретний соціальний ґрунт тієї

чи іншої країни, правової сім'ї і цивілізації, “занурюються” в їх глибинне середовище – історичні традиції, особливості правових систем, правосвідомості, правової культури і менталітету народу, стилю правового мислення тощо.

Світовий досвід переконливо доводить, що цей практичний, функціональний зріз конституціоналізму (без якого його уявити неможливо) є набагато консервативнішим, порівняно з ідеями та принципами конституціоналізму, текстами конституцій та інших конституційних нормативно-правових актів. Швидких змін на цьому рівні конституціоналізму очікувати не доводиться. Істотні особливості тут зберігатимуться не лише в найближчій, але й у віддаленій історичній перспективі.

Універсальні цінності, принципи та інститути, які дедалі частіше знаходять відображення у конституціях країн, правові системи яких належать до різних правових сімей, на практиці часто піддаються суттєвому корегуванню відповідно до притаманних тій чи іншій правовій сім'ї традиційних джерел права, правових інститутів, стилю правового мислення та інших особливостей. Не є винятком у цьому плані навіть одна з найбільш “вестернізованих” конституцій далекосхідної правової сім'ї (країн Далекого Сходу) – Конституція Японії (що не дивно, оскільки вона розроблялася та ухвалювалася під значним політичним впливом США). На практиці її положення, як і положення інших нормативних актів конституційного характеру, піддаються істотній “японізації”, тобто “пропускаються” крізь призму характерних для японської правової системи (як і китайської) традицій конфуціанства. Тим відчутливіше така практична трансформація конституційних положень знаходить прояв у країнах, правові системи яких належать до релігійних і традиційних правових сімей. Застосовуючи такі положення (навіть за умови їх зовнішньої невідрізненності від європейських), вони пристосовуються до релігійних канонів і традицій, тобто відбувається їх “ісламізація”, “індусизація”, “озвичаєння” і т.ін.

Звідси напрашується висновок: критерії для виокремлення відповідних різновидів конституціоналізму слід шукати переважно не на доктринальному рівні і навіть не на рівні закріплення його основоположних засад у конституціях (за винятком конституцій мусульманських країн), а насамперед на рівні функціональному. Саме на цьому рівні можна, очевидно, виділяти не лише американський, британський, континентально-європейський (французький чи німецький) конституціоналізм, але й багато інших його різновидів: скандинавський, південноамериканський, японський, індуський, ісламський, іудейський, африканський, українській і т.ін.

Утім, тут йдеться скоріше не стільки про моделі конституціоналізму як такого¹², скільки про особливості правових сімей і правових систем, в яких він функціонує. Інакше кажучи, “національний конституціоналізм” як явище значною мірою формується під впливом особливостей національної правової системи і правової сім’ї, до якої вона належить. Їх історія сягає набагато глибших пластів попередніх епох, порівняно з історією конституціоналізму.

Належне усвідомлення сутності конституціоналізму, тенденцій та перспектив його розвитку відкриває можливості для поглибленого осмислення (а то і переосмислення) статусу конституційного права як науки.

У вітчизняних підручниках і навчальних посібниках з конституційного права, які носять традиційну (за аналогією з підручниками багатьох країн) назву “Конституційне право України”, воно, як правило, розглядається як окрема галузева наука в системі інших “національних” юридичних наук – цивільного права України, кримінального права України, адміністративного права України і т.ін. Цим створюється враження, що “нації за своєю політичною організацією, правовою культурою і текстами конституцій розрізняються до такої міри, яка не залишає місця... осмисленню конституційного права, що існує по різні сторони національних кордонів”¹³. Інакше кажучи, за такою логікою кількість наук конституційного права у світі прямо пропорційна кількості держав, принаймні тих, що мають конституції.

¹² Хоч терміном “модель конституціоналізму” інколи оперують також у зарубіжній літературі, до його використання слід підходити доволі обережно.

Для цього є кілька причин. *По-перше*, моделювання будь-яких соціальних, у т.ч. конституційних, явищ і процесів – справа надзвичайно складна, а часом і просто нереальна (нездійсненна). Це обумовлено:

- багатofакторністю, багатовимірністю цих явищ і процесів, великим впливом на них суб’єктивного чинника, який обумовлює їх стохастичність, тобто вірогідність, випадковість;
- складністю кількісного описування соціальних явищ і процесів, без якого нині уявити моделювання важко, а також їх високим динамізмом, який не може бути “уловлений” жодною моделлю.

По-друге, у процесі моделювання конституційних, як і соціальних загалом, явищ і процесів має бути вирішена низка послідовних завдань: визначення мети і конкретних питань, що потребують вирішення; переведення якісних конституційних особливостей країни в кількісне їх вираження; зворотне переведення кількісних показників після їх обробки (бажано електронної) на мову цих явищ і процесів тощо. Зробити це ще важче. Формалізувати і змоделювати досвід, волевотворчий пошук і навіть інтуїцію “модельювальника” неможливо. Важко не погодитись з огляду на це з думкою відомого американського філософа і правознавця Ф.Гайєса, який критикуючи концепцію “конструктивного раціоналізму” К.Поппера, зазначав, що неможливо облаштувати суспільство на плановій основі без того, щоб не обмежити його можливості застосовувати корисні знання. Див: Саммигулин В.К. Право и неправо. Государство и право, 2002г., №3, с.5-8; Федоренко В.А. Система конституційного права України як складник класичного конституціоналізму. Конституція і конституціоналізм. Вибіркові проблеми, 2007р., с.63.

¹³ Commers D.P. The Value of Comparative Constitutional Law. – John Marshal Journal of Practise and Procedure, 1976, p.685. Цит за: Кененова И.П., Троицкая А.А., Шустров Д.Г. Сравнительное конституционное право в доктрине и судебных решениях, 2015г., с.47.

За попередньою, вже суто радянською традицією, до особливих, окремих наук інколи відносять також конституційне право зарубіжних країн¹⁴. Проте, якщо за радянських часів різке розмежування “радянського конституційного права” та “буржуазного конституційного права” мало під собою ідеологічне підґрунтя – “принципову несумісність” їх сутності та світоглядно-методологічних засад (що знаходило відображення у назві відповідних навчальних дисциплін “Радянське конституційне право” і “Конституційне право буржуазних країн”), то сьогодні, в умовах зближення конституційних систем різних країн, світоглядно-методологічного плюралізму розгляд “Конституційного права зарубіжних країн” як окремої, автономної науки виглядає анахронізмом.

У зв’язку з активним впровадженням у навчальний процес українських університетів відносно давно започаткованого в західних університетах навчального курсу “Порівняльне конституційне право” сумнів викликає збереження в національних університетських програмах навіть самостійної навчальної дисципліни – “Конституційне право зарубіжних країн”. На відміну від цієї дисципліни, яка має переважно пізнавальну мету – ознайомлення студентів з особливостями конституційних систем зарубіжних країн на основі аналізу їх конституцій та інших актів позитивного права конституційного характеру, мета “Порівняльного конституційного права” є ширшою. Воно не лише розширює знання про конституційні системи зарубіжних країн, але й намагається більш глибоко проникнути в конституційні інститути, механізми та практику їх функціонування, використовуючи при цьому, зокрема судову практику, яка часто дає повніше уявлення про стан конституціоналізму в тій чи іншій країні, ніж тексти їх конституцій; вивчити досвід конституційного регулювання зарубіжними країнами (в т.ч. тими, які не належать до західної традиції) та виявити в ньому приклади успішного вирішення тих питань, які ще не вирішені у країні дослідника; глибше зрозуміти, чому запозичені з конституційної практики інших країн інститути та механізми не спрацьовують у країнах “трансплантації” та з’ясувати причини цього, щоб застерегти власну країну від подібних випадків, тощо.

До проникнення у глибини функціонування конституційних систем зарубіжних країн стимулює сам порівняльно-правовий метод з розгалуженою системою його вимог і правил, які лежать в основі порівняльного конституційного права.

Однак широкі можливості спеціального методологічного інструментарію, який використовує порівняльне конституційне право, також не дає підстав розглядати його як самостійну, автономну юридичну науку.

¹⁴ Див., наприклад: Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. Учебник, 2006г., с.47-54.

Адже науку характеризують не тільки особливості використовуваного нею методологічного інструментарію, але й специфіка її предмета, тобто тих явищ і процесів реального світу, що вивчаються (досліджуються) тією чи іншою наукою. Причому, не може бути подвійного, дуалістичного предмета – одного для дослідження внутрішніх (національних) явищ і процесів, а іншого – для вивчення тих самих явищ і процесів у зарубіжних країнах¹⁵.

Будь-яка наука може мати лише один предмет. І конституційне право, як і юридичні науки загалом, у цьому аспекті не є винятком. Дуалізм предметів логічно призводить до заперечення єдності науки і, як наслідок, породжує сумнів у віднесенні певної сукупності знань (навіть достовірних) до класу окремої науки.

Єдність науки досягається не лише єдністю її предмета та використовуваного нею методологічного інструментарію, але й спільністю її мови, термінологічного та понятійного апарату, зрештою – основоположних доктринальних засад, на яких вона ґрунтується.

Наука – це не просте описування і пояснювання тих явищ і процесів навколишньої дійсності, які становлять її предмет. Звідси наука конституційного права – це не просто “відображення норм конституційного права, а також врегульованих ними відносин у працях учених”¹⁶ і навіть не тільки дослідження конституційних норм та інститутів певної країни, а також суспільних відносин, що можуть або повинні регулюватися ними¹⁷, як вважають деякі конституціоналісти. Однією з визначальних ознак науки є її загальнозначимість. Тобто отримані нею знання не замикаються кордонами однієї країни, вони (або ж, принаймні, висновки концептуального характеру) мають бути придатними для використання всіма людьми (тим більше – дослідниками) незалежно від того, в яких кутках планети вони проживають.

Отже, наука – це насамперед система ідей, концепцій, теорій про природні та суспільні явища. Вона, якщо це справжня наука, позанаціональна та позатериторіальна. Національними можуть бути творці відповідних теорій, концепцій, доктрин та наукові школи. Це стосується як природничих, так і соціально-гуманітарних наук.

¹⁵ Такого погляду на предмет конституційного права як “єдиної юридичної галузевої науки” дотримується відомий український конституціоналіст В.Шапвал. На його думку, подвійність предмета науки конституційного права полягає в тому, що “його становить досвід організації та здійснення державного владарювання на політичному рівні у конкретній країні й такий самий досвід в інших країнах”. Саме цим, на його думку, “зумовлене існування двох навчальних дисциплін, які вивчають вітчизняні студенти-юристи – конституційне право України та конституційне право зарубіжних країн”. Див.: Шаповал В. Конституційне право зарубіжних країн. Підручник, 2015р., с.30; Шаповал В. Конституційне право зарубіжних країн, 1997р., с.4.

¹⁶ Див: Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн. – Чернівецький національний університет, 2001р., с.36.

¹⁷ Див.: Дорохин С.В. Деление права на публичное и частное: конституционно-правовой аспект, 2006г.

Звісно, соціально-гуманітарні науки мають істотні особливості, порівняно з природничими, обумовлені насамперед специфікою об'єкта соціального пізнання. Ним є динамічна, швидко змінювана соціальна дійсність з багатоманітністю явищ, складно переплетеними випадковими та закономірними зв'язками та суперечливими відносинами, в яких у підсумку знаходять прояв потреби та інтереси людей – представників різних соціальних груп (сил).

Інакше кажучи, в об'єкті соціального пізнання опредмечується людська сутність; у цьому аспекті він незрівнянно більше “олюднений”, порівняно з природними об'єктами, що вже саме по собі не може не впливати на розвиток пізнавального процесу та його результати. Якщо до цього додати, що суб'єкт соціального наукового пізнання – дослідник-гуманітарій – не тільки частина цього “олюдненого” об'єкта, тобто знаходиться всередині нього, а й сам як особистість є носієм певного світогляду, особистісного і професійного досвіду, опосередкованого власними переконаннями і відповідною громадською позицією, то неважко дійти висновку: він значно більше привносить в образ об'єкта властивостей суб'єкта пізнання, ніж дослідник природних явищ і процесів. Досягти в соціально-гуманітарних науках повної “стерильності”, огородивши їх від особистісного ставлення дослідника до соціальної дійсності, що пізнається, фактично неможливо. Тому беззастережне перенесення на соціально-гуманітарні науки критеріїв (стандартів) науковості, сформованих переважно на базі природничих наук, методологічно надто вразливе.

Це стосується, зокрема, таких критеріїв як об'єктивність, істинність, можливість верифікації, стабільність отриманих знань тощо.

До цих загальних особливостей соціально-гуманітарних наук у науці конституційного права додаються відмінності в конституційному регулюванні в різних країнах, обумовлені їх історичними традиціями, культурою, праворозумінням, джерелами права тощо, про що йшлося вище.

Однак ці відмінності не мають вирішального значення для пояснення конституційної доктрини. Вивчення факторів, що впливають на її еволюцію, тенденції і закономірності розвитку, тобто пізнання наукою конституційного права “самої себе” – одна з необхідних умов її поступального розвитку.

Спільність доктринальних засад науки конституційного права, які набувають дедалі більш універсального характеру, її понять і категорій, а також предмета, основних функцій та використовуваних нею загальнонаукових і спеціальнонаукових методів дає підстави констатувати, що **наука конституційного права за всіх її національних особливостей загалом є не національною, а є транснаціональною наукою.**

Це зовсім не виключає впливу на неї певного світогляду – цінностей, переконань, настанов, що регулюють ставлення людини до оточуючого її середовища, яке дійсно має відмінності в різних цивілізаціях і правових сім'ях (та й у різних людей також).

Проте світогляд – це переважно сфера філософії, віднесення якої до класу наук у літературі залишається дискусійним.

Розгляд “конституційного права” як єдиної, цілісної, транснаціональної науки допомагає подолати однобічні краєзнавчі, географічні та регіональні підходи до його вивчення, піднятися над національною обмеженістю (а інколи і національним егоїзмом) та еkleктизмом, чіткіше визначити та усвідомити магістральний шлях розвитку конституційного права та місце, стратегію і тактику України на цьому шляху, а також більш предметно і повно виявити особливості конституційно-правової системи України.

Єдність науки конституційного права не перешкоджає відносно самостійному дослідженню особливостей конституційного права різних країн, причому не обов'язково в рамках “Конституційного права зарубіжних країн”, але й інших напрямів, наближених до специфіки тих чи інших правових сімей. Користі від такого роду наукових напрямів та відповідних навчальних курсів, очевидно, було б навіть більше, ніж від названої загальної навчальної дисципліни.

Розгляд науки конституційного права як транснаціональної не виключає також поглибленого вивчення особливостей вітчизняного конституційного права в рамках окремої навчальної дисципліни (але не самостійної науки).

